

Intervju Otfrid Hefe, filozof

Umeće življenja u duhu vrline

Razgovarao: Damir Smiljanić
Fotografije: Aleksandar Kamasi

Kada se radi o stvarima koje su bliske vrlini, na primer, prijateljstvo i ljubav, zahvaljujući kojima se može povećati sreća u životu, sopstvena sreća i sreća drugih umeju čak da se podudare. Sreći svojih bližnjih može da doprinese onaj čovek koji preuzme neki vid odgovornosti

Kao gost izdavačke kuće „Akademska knjiga“ njegovog srpskog izdavača, i ogranka SANU u Novom Sadu, u našoj zemlji (Beogradu i Novom Sadu) boravio je Otfrid Hefe, nemački filozof i jedan od najistaknutijih evropskih i svetskih praktičkih filozofa. Redovni profesor na Univerzitetu u Tübingenu u Novom Sadu je u zgradi Srpske akademije nauka i umetnosti u Novom Sadu (Platoneumu) održao je predavanje pod nazivom „Da li je demokratija spremna za budućnost?“, bila je to prilika za razgovor sa ovim istaknutim autoritetom iz oblasti filozofije morala.

• *Poštovani gospodine Hefe, kao internacionalno priznati stručnjak za pitanja praktične filozofije bavili ste se i problemima umeća življenja koje se rukovodi vrlinama. Da li u glavnim crtama možete opisati svrhu tog umeća? Da li je ono isto što i etika?*

Otfrid Hefe: Filozofska etika, kojoj se daje i naziv „filozofija morala“, ima širok raspon zadataka, kako u tematskom tako i u metodskom smislu. Umeće življenja se pak sastoji u umeću da se živi srećno. Filozofsko umeće življenja pokušava ljudima pokazati kako je to moguće, dakle, kako se po mogućnosti trajno može osigurati taj suštinski životni cilj, sopstveno blagostanje, takođe, zvano sreća. Time se misli na primenjive uvide u glavni cilj, naime, da se život u celini proživi srećno i uspešno, a ne samo u odvojenim sferama delanja.

Jedino šarlatani dižu u nebesa tačna pravila, recepte, koje ionako neće slediti onaj ko živi na osnovu sopstvenih promišljanja. Filozofija se koncentriše na pravila drugog reda, na načela, uz čiju pomoć mogu na ubedljiv način biti otklonjene neugodne situacije ili da se vešto ovlada njima. Ukoliko ta načela putem neprekidnog uvežbavanja postanu životni stavovi, onda se njima zbog pozitivne vrednosti daje naziv „vrline“. Prema etici vrlina potrebno je da se steknu životni stavovi kao što su razboritost, hrabrost odnosno neustrasivost, velikodušnost i pravičnost kao i pamet u vidu moralne moći suđenja i da se živi u skladu sa njima.

• *Vi se, takođe, intenzivno bavite pitanjima političke filozofije. Šta mislite, da li bi i današnji političari mogli naučiti nešto od filozofski promišljenog umeća življenja? Ili ono protivreči njihovoj delatnosti?*

Otfrid Hefe: Ni u kom slučaju politika ne protivreči filozofskom umeću življenja. Ono je neophodno već za lični život, recimo za život sa sopstvenom familijom, svojim prijateljima i za odnos prema samome sebi. S druge strane, ni političar ne traži isključivo moć i ugled, nego i samopoštovanje, a o njegovim načelima, koja obećavaju uspeh, on može nešto naučiti u filozofskom umeću življenja. Naravno, on već dosta toga može naučiti i od predfilozofske moralne svesti.

• *Tradicionalno umeće življenja je često bilo individualistički orijentisano. Šta mislite – da li bi umeće življenja prilagođeno današnjim prilikama trebalo biti više socijalno odnosno kolektivistički usmereno? Da li postoji demokratski koncept umeća življenja naspram elitistički određenog?*

Otfrid Hefe: Aristotel, pa čak i Epikur, pokazuju da tradicionalno umeće življenja nije isključivo bilo individualističko usmereno. Aristotel odbacuje (eventualno individualistički) *bios apolautikos*, sladostrasni život, i zastupa *bios politikos*, (običajno-)politički život. Mimo toga on ističe visoku vrednost pravičnosti za umeće življenja i još više vrednost prijateljstva koje su i za Epikura i za mnoge kasnije reprezentе umeća življenja od suštinskog značaja. – Današnje umeće življenja bi trebalo uzeti u obzir da je važan pojedinačni, a ne upojedinjeni čovek, što govori protiv svakog kolektivističkog usmerenja. Zbog socijalne, uz to političke prirode čoveka, niko neće naći sreću kao Robinzon Kruso, nego samo u jedinstvu sa drugim ljudima, pa čak i u neslaganju sa njima. – Elitističko je verovatno umeće življenja *à la* Niče, demokratsko ono koje sledi Kanta, koje se gradi na moralnom umu, koji pripada svakome, i koje radost pronalazi u samopoštovanju i poštovanju drugih proizišlom iz razvoja sopstvenih talenata.

• U sklopu rehabilitacije filozofije umeća življenja ponovo je u žižu etičkog interesovanja dospelo pojam vrline. U kojoj meri taj pojam može biti od značaja u vremenu u kojem se baš ne ceni ponašanje u duhu vrlina?

Otfrid Hefe: Nema sumnje da postoji dosta ljudi koji ne žive baš u skladu sa vrlinama, a još manje tako da bi bili uzor drugima. Bez obzira na svo uvažavanje sa kojim pristupamo uspešnim ljudima, na primer velikim muzičarima i umetnicima, sjajnim naučnicima, preduzetnicima i sportistima, čak i bankarima – mi od njih očekujemo da se ne služe nedopuštenim sredstvima i strategijama. Naučnici koji falsifikuju podatke ili koji bivaju otkriveni zbog plagijata, gube ugled i dostojanstvo; sportisti koji uzimaju nedozvoljena sredstva za povišenje telesne forme, bivaju suspendovani; preduzetnici, koji varaju, bivaju kažnjeni u pravnoj državi. Ukratko: već zbog dugotrajnog interesa za sopstvenom dobrobiti isplati se praktikovanje barem onih vrlina, kojima se mogu izbeći ovakvi vidovi pogrešnog ponašanja, i život u skladu sa njima.

• U Vašoj knjizi „Umeće življenja i moral ili usrećuje li vrlina?“ (2007, srpski prevod: Akademska knjiga, 2011) na jednom mestu ste napisali da je vrlina ono najbolje što je dostupno jednom čoveku ako bi hteo da vodi uspešan život – ali da ona sama nije dovoljna za to. Kako to valja razumeti?

Otfrid Hefe: Postoje udari sudbine kao što su smrt životnog partnera ili deteta ili teška nesreća ili pak dijagnoza neizlečive bolesti, nevernost bračnog partnera ili izdaja prijatelja, koji mogu tako da uzdrmaju sopstveni život da se teško može ostati srećan. No na našu sreću takvi mučni udari sudbine se ne dešavaju tako često, tako da su životu, koji ostane pošteđen od njih, potrebne vrline. Ali ni prilikom onih udara sudbine vrlina ne moraju ostaviti ljude na cedilu. Ovde svoju jačinu pokazuje jedna od onih vrlina koju je najteže steći – vrlina spokojnosti.

• Koju vrlinu bi trebao posedovati političar? A koja vrlina je „najpolitičnija“?

Otfrid Hefe: Kao prvo, političara bi trebalo da odlikuje obuhvatna čestitost (pravičnost). Poseduju-

ći nju, on je imun na opasnost od korupcije i nepotizma kao privilegovanja rođaka i ličnih (partijskih) prijatelja. Kako bi političar bio dobar, vrle prirode, on mora posedovati senzibilnost za interes svog naroda i za nevolje koje pogađaju narod, povezano sa smelošću da, ukoliko je to neophodno, dâ nepovoljnu dijagnozu i predloži nepopularne terapeutske mere, dakle da i u mučnim situacijama i uslovima otpora svoju dužnost vrši bez ikakve bojazni. Njemu je potrebna svest o odgovornosti sa kojom neprestano teži da očuva dobrobit svoje zajednice, a ako se to ne može izbeći čak i na sopstvenu štetu. Naposljetku, potrebna je i pamet, obogaćena širokim pogledom. Po mom mišljenju, nijedna od ovih vrlina ne može pojedinačno da pretenduje na superlativ „najpolitičnija“. Jer nijedna od njih se ne može izostaviti; dobar političar je „ujedno“ čestit, smeo i pametan.

• Poznato je da ste se u više navrata bavili kontroverzno diskutovanim pitanjem o „spremnosti“ demokratije na „budućnost“. Šta biste rekli: da li dalje postojanje demokratskog društva zavisi od negovanja određenog valjanog stava ili habitusa?

Otfrid Hefe: Sam nastanak demokratskog društva, takođe njegov opstanak, naposljetku i razvoj demokratskog karaktera zavisi od vrlina. Vrline kao što su smisao za pravo, pravičnost i zajedništvo, neophodne su kako kod građana tako i kod njihovih političkih reprezenata, dodatno kod onih koji kao naučnici, intelektualci i medijski stvaraoци ispunjavaju određenu uzornu funkciju.

• *U tradiciji eudajmonističke etike (blaženstvo kao najviši cilj) važnu ulogu ima pojam sreće. Da li jedan čovek može biti srećan kada je sam ili je za sopstvenu sreću potrebna i sreća drugih? Kako on sam može doprineti sreći ljudi koji su mu bliski?*

Otfrid Hefe: Čovek je društveno biće koje već zbog svoje prirode treba bližnje ne samo za običan život, nego u još većoj meri za srećan život. Kada se radi o stvarima koje su bliske vrlini, na primer prijateljstvo i ljubav, zahvaljujući kojima se može povećati sreća u životu, sopstvena sreća i sreća drugih umeju čak da se podudare. Sreći svojih bližnjih može da doprinese onaj čovek koji preuzme neki vid odgovornosti: ličnu, ekonomsku, intelektualnu ili političku odgovornost, pa čak i onu povezanu sa počasnom službom. A zato što on time razvija i sopstvene sposobnosti i što ih stavlja na probu, on ujedno doprinosi sopstvenoj sreći.

• *U Vašim publikacijama o društvenim pitanjima ukazali ste na izazove koje sa sobom donose promene u životnoj okolini i prirodne katastrofe, sa kojima se silom prilika moraju konfrontirati moderne demo-*

kratije. Koju ulogu u stvaranju ili menjanju ekološke svesti može imati filozofsko umeće življenja? Kako politika može podstaknuti građane da vode ekološki stil življenja? Ili je to zadatak etike odnosno filozofije?

Otfrid Hefe: Mnoge instance mogu preuzeti zadatak da podstaknu ljude na životni stil koji može doprineti očuvanju životne sredine: na intelektualnoj strani to su takođe i filozofi morala, uz njih i oni koji se bave društvenim i prirodnim naukama, razume se po sebi i politika – ova zadnja putem javnih govora, intervencije vlade i zakona. Pre svega pomoću tri uvida filozofsko umeće življenja učestvuje u negovanju životnog stila pogodnog za očuvanje okoline, štaviše, prirode u celini: (1) Za srećan život nije potrebno izobilje materijalnih dobara. (2) Kada se zauzme ljudska perspektiva, Zemlja, ograničena u prostoru i u svojim „plodovima neba i zemlje“, pripada najpre celokupnom čovečanstvu, a ne pojedinačnim grupama ili generacijama. (3) Međugeneracijska pravičnost zahteva da naredne generacije u vidu salda ne naslede Zemlju siromašniju od onog stanja u kojem su je nasledile prethodne generacije.

• *U momentu je jedan ne tako mali deo stanovništva Srbije suočen sa katastrofalnim posledicama prolećnih poplava. Kako se ljudima, koji su tokom te katastrofe izgubili svoju imovinu (neki od njih čak i članove svojih porodica), može povratiti vera u život? Kako može biti očuvana njihova vera u sreću?*

Otfrid Hefe: Veru u život može ponovo – naravno polako – naći onaj čovek koji kod svojih bližnjih

Današnje umeće življenja bi trebalo uzeti u obzir da je važan pojedinačni, a ne upojedinjeni čovek, što govori protiv svakog kolektivističkog usmerenja. Zbog socijalne, uz to političke prirode čoveka, niko neće naći sreću kao Robinzon Kruso, nego samo u jedinstvu sa drugim ljudima, pa čak i u neslaganju sa njima.

naide na razumevanje i saosećanje, a mimo toga i na pomoć. Regeneracija vere u život biva olakšana time što se, iz sekularnih ili religioznih razloga, stvori jako poverenje u mogućnost prevazilaženja vrlo teških situacija, kako iz sopstvene snage tako i zahvaljujući solidarnosti i spremnosti za pomoć od strane bližnjih. Možda pomogne i sećanje na sopstveno ili tuđe iskustvo u okviru kojeg se pokazalo kako mogu biti prevaziđene čak i katastrofalne poteškoće.

• *Na kraju jedno lično pitanje: Da li ste sami našli sreću u svom životu? U kojoj meri Vam je filozofija bila od pomoći u potrazi za srećom?*

Otfrid Hefe: Zaista sam imao sreću da u svom životu iskusim puno srećnih trenutaka. A u to spada i iskustvo koje sam dobar deo svog života stekao u samoj delatnosti filozofiranja i u nastavi filozofije. ■

Bibliografija

Otfrid Hefe (1943) je jedan od najistaknutijih evropskih i svetskih praktičkih filozofa. Predaje filozofiju na Univerzitetu u Tbingenu. Bio je profesor na Univerzitetu u Duizburgu i Frajburgu, te direktor Međunarodnog instituta za socijalnu filozofiju i etiku u Frajburgu. Takođe, bio je gostujući profesor na Univerzitetu Kolumbija. Član je Hajdelberške akademije nauka i počasni doktor Univerziteta u Beogradu. Autor je brojnih knjiga o etici, filozofiji prava, države i privrede. Njegova knjiga „Pravda. Filozofski uvod“ prevedena je na deset jezika.

Na srpski jezik prevedene su mu dve knjige: „Pravda. Filozofski uvod“ i „Umijeće življenja i moral“ (Akademska knjiga, Novi Sad).